

محوطه تاریخی پاسارگاد

محوطه تاریخی پاسارگاد در 70 کیلومتری شمال تخت جمشید، در 3 کیلومتری جاده آسفالت شیراز - آباده در استان فارس قرار دارد

منطقه‌ای که پاسارگاد در آن واقع شده به دشت مرغاب معروف است. رود پلوار که در ایران باستان مدوس نامیده می‌شد، این دشت را سیراب می‌کند.

پیش از این که شهر پاسارگاد در دشت مرغاب ساخته شود، این دشت از سابقه تمدنی 3 هزار ساله برخوردار بود و روستاهایی چون تل نخودی، تل خاری (خری)، تل 3 آسیاب و 2 تولان که در هزاره چهارم و سوم پیش از میلاد، در آنها کشاورزی می‌شد، دارای رونق و شکوه ویژه‌ای بود.

پاسارگاد را راهی شاهی به تخت جمشید و شوش پیوند داده، هرتسفلد و دیگران آثار این راه را در جلگه مرغاب یافته‌اند که از شمال وارد می‌شده و از مغرب تل تخت می‌گذشته و به کنار آرامگاه کوروش می‌آمده و سپس یگراست به تنگ بلاغی می‌رسیده.

بعدها این راه به طرف شرق کشانده شده است، به گونه‌ای که جاده شاهی اصفهان - شیراز از سمت شمال، از حدود 3 کیلومتری مشرق رودخانه پلوار به جنوب و جنوب شرقی سرازیر می‌شده و در جنوب شرقی به تنگ بلاغی می‌رسیده است.

از میان این راه، جاده‌ای عمومی به دهکده مادر سلیمان یا مرغاب می‌رسد که اکنون به روستایی به نام پاسارگاد معروف است و پس از گذر از پلی فلزی، به سوی آرامگاه کوروش منتهی می‌شود.

مجموعه آثار پاسارگاد در محوطه‌ای به پهنای 2 و درازای 3 کیلومتر گسترده است. این آثار از شمال به جنوب به 5 گروه تقسیم می‌شوند:

صفه (ایوان مسقف) عظیم تل تخت یا تخت مادر سلیمان و باروی (دیوار) خارجی آن
محوطه مقدس در شمال غرب آن
ساختمان زندان

مجموعه کاخ‌ها شامل محوطه چهار باغ با آب گذرها، حوضچه‌های سنگی و کاخ‌های پذیرایی یا بارعام، کاخ اختصاصی کوروش یا کاخ مسکونی، کوشک‌های الف و ب، درگاه و پل
آرامگاه کوروش در فاصله 5/1 کیلومتری کاخ‌ها

آثار باستانی پاسارگاد از لحاظ تاریخی نیز به 3 دوره تعلق دارند:

1. آثار پیش از تاریخ و پیش از دوره هخامنشی

2. آثار دوره هخامنشی: این آثار در برگزیده کاخ پذیرایی کوروش، کاخ اختصاصی کوروش، کاخ شرقی با نقش برجسته انسان بال دار، صفه سنگی معروف به تخت مادر سلیمان (تل تخت)، آب نماهای کاخ شاهی، حوضچه‌های سنگی، ویرانه برج سنگی، بنای موسوم به زندان، دژ پاسارگاد، آتشکده پاسارگاد و آرامگاه کوروش.

آثار بعد از اسلام: این آثار شامل مسجد اتابکان، کتیبه و محراب کنده شده در اتاق آرامگاه کوروش، بنای اسلامی به نام مدرسه یا کاروانسرا در صد متری شمال آرامگاه کوروش.

آرامگاه کوروش

آرامگاه کوروش بزرگ مهم‌ترین اثر مجموعه پاسارگاد که در دوره‌ای به «مشهد مادر مقدس» مشهور بود، از سال 1820 به بعد به عنوان آرامگاه کوروش شناسایی شد.

بنای آرامگاه میان باغ‌های سلطنتی قرار داشت و از سنگ‌های عظیم که درازای بعضی از آنها به 7 متر می‌رسد، ساخته شده است.

بنای آرامگاه از دو قسمت تشکیل شده است: یکی سکویی 6 پله است که قاعده آن به شکل مربع مستطیل به وسعت 165 متر مربع است و دیگری اتاقی کوچک به وسعت 5/7 متر مربع با سقف شیب‌دار که ضخامت دیوارهایش به 5/1 متر می‌رسد.

در ورودی آرامگاه با پهنای 75 سانتی متر در سمت شمال غربی بنا قرار دارد. پس از کشته شدن کوروش در جنگ با سکاها، جسد او را مومیایی کردند و در میان تخت زرینی نهادند و اشیای سلطنتی و جنگی او را در کنارش گذاشتند. این آرامگاه در حمله اسکندر مقدونی تاراج شد.

آرامگاه کوروش در تمام دوره هخامنشی مقدس به شمار می‌آمد. این تقدس در دوران اسلامی نیز به قوت خود باقی ماند و مردم از آنجا که ساختن بناهای عظیم سنگی را خارج از قوت بشری می‌دانستند، ساخت آن را به حضرت سلیمان که دیوها را برای انجام کارهای دشوار در خدمت خود داشت، نسبت دادند و آن را مشهد مادر سلیمان نامیدند.

کاخ دروازه انسان بال‌دار

کاخ دروازه به وسعت 726 متر مربع در جنوب شرقی دشت پاسارگاد واقع است. این بنا دارای تالاری به وسعت 586 مترمربع است که سقف آن را 8 ستون به ارتفاع تقریبی 16 متر نگاه می‌داشت.

زیر ستون‌ها به ابعاد 2x2 متر و به شکل مکعب دو پله‌ای و از سنگ سیاه ساخته شده که به علت تخریب، امروزه در پوششی از کاهگل حفاظت می‌شوند. وجود این زیر ستون‌های بزرگ نشان دهنده عظمت ستون‌های کاخی است که هیچ اثری از آن باقی نمانده است.

این تالار دارای 2 درگاه اصلی در سمت شمال غربی و جنوب شرقی و 2 درگاه فرعی در سمت شمال شرقی و جنوب غربی بود. ارتفاع این درگاه‌ها 9 متر بود.

بر این جرز نقش انسانی با چهار بال در حال نیایش حجاری شده است. این نقش تا سال 1864 میلادی دارای کتیبه‌ای 3 زبانه با مضمون «من، کوروش شاه هخامنشی‌ام» بود.

این کتیبه در سال‌های بعد از بین رفت. این کاخ شباهت بسیاری با کاخ دروازه ملت‌ها در تخت‌جمشید دارد.

کاخ اختصاصی

این کاخ در 1300 متری شمال غربی آرامگاه کوروش واقع است و 3192 متر مربع وسعت دارد. طرح و جزئیات معماری کاخ آن را به عنوان یک بنای اختصاصی معرفی می‌کند.

بخش‌های مختلف این کاخ عبارت است از یک تالار مرکزی و 2 ایوان در غرب و شرق و 2 محوطه باز در شمال و جنوب.

تالار مرکزی دارای 30 ستون در 5 ردیف 6 تایی بود و زیرستون‌های آن به صورت مکعب 2 پله‌ای از سنگ سیاه و سفید تشکیل شده بود. 10 جرز آجری مکعب شکل نیز در 2 سمت تالار وجود داشت. ایوان جنوب شرقی کاخ یا ایوان تخت، دارای 2 ردیف 20 تایی ستون بود. درست در مرکز این ایوان و رو به باغ، جایگاه تخت سنگی مشخص شده است که احتمالاً محل استقرار شاه

بوده است.

کاخ بارعام

این کاخ در جایی بنا شده که می‌بایست با کاخ‌های خصوصی فاصله داشته باشد. وسعت کاخ 2472 متر مربع و در محور شمال غربی - جنوب شرقی ساخته شده است.

کاخ بارعام از چند بخش تشکیل شده است: یک تالار وسیع 8 ستونی به وسعت 705 متر مربع که در مرکز قرار دارد و از کف‌سازی آن تنها بخش کوچکی بر جای مانده است.

تالار مرکزی از طریق 4 درگاه به 4 ایوان ارتباط می‌یابد. درگاه و ستون‌های ایوان‌ها از سنگ سیاه بود. درگاه شمال غربی که راه ورودی بازدیدکنندگان است، با نقش پای انسان و عقاب به یک ایوان 16 ستونی ارتباط دارد. درگاه شمال شرقی نیز به بزرگ‌ترین ایوان کاخ که 48 ستون داشت، مرتبط بود.

درگاه جنوب شرقی که در برابر ورودی کنونی قرار دارد، با نقش انسان و ماهی و گاو به یک ایوان 16 ستونی راه می‌یابد. در ایوان تنها یک جرز بر جای مانده که یکی از کهن‌ترین کتیبه‌های خط میخی بر آن حک شده است. این کتیبه به 3 زبان پارسی باستان 3، عیلامی و بابلی نوشته شده.

برج سنگی معروف به زندان سلیمان

یکی از آثار بسیار زیبای محوطه پاسارگاد که به اوایل دوره هخامنشیان تعلق دارد، بنای چهارگوش برج ماندنی است که در دوران اسلامی به زندان سلیمان شهرت یافت. اکنون تنها یک دیواره از این بنا باقی مانده است.

ارتفاع برج، نزدیک به 14 و قاعده آن $28/7 \times 23/7$ متر است که بر سکویی 3 پله‌ای قرار داشت. این برج شبیه عبه زرتشتدر نقش رستم است.

دیوارهای این برج از سنگ سفید مرمنا ساخته شده که برای تزیین تعداد زیادی حفره کوچک مستطیل شکل در ردیف‌های منظم و 10 حفره ی پنجره مانند به نام پنجره کور در اطراف آن کار شده است. این پنجره‌ها با سنگ سیاه قاب شده است.

استحکامات تل تخت یا تخت مادر سلیمان

تل تخت که در فاصله 2300 متری آرامگاه کوروش قرار گرفته حدود 2 هکتار وسعت دارد و در اصل روی تپه‌ای بنا شده تا بر همه دشت مسلط باشد. ارتفاع تل تخت از کف دشت، 50 متر است.

در محوطه تاریخی پاسارگاد آثار چهار دوره مختلف شناسایی شده است:

آثار دوره نخست از زمان کوروش بزرگ:

این آثار شامل صدفه عظیم سنگی است که در سمت غرب و شمال غربی تپه از چند قسمت تشکیل شده است. دیواره بیرونی که از 20 ردیف سنگ آهکی عظیم بنا شده، نمای تل تخت را تشکیل می‌دهد.

اطراف این سنگ‌ها به شکل زیبایی تراش خورده و وسط آنها برجسته است. دیواره درونی پشت دیواره بیرونی قرار دارد و از لاشه سنگ‌های مسی رنگ تشکیل شده و بدون ملات، به گونه‌ای ماهرانه در هم قفل شده‌اند تا دیواره بیرونی و کف‌سازی بنا را حفاظت کنند.

هسته بنا که سطح درونی تپه و قسمت مرکزی آن را تشکیل می‌دهد، جای ساختمان‌های روی تپه بود و همه از خشت و لاشه ساخته شده است.

برای ورود به صفه سنگی دو راه پله در بخش شمال شرقی تعبیه شده بود که بخش‌هایی از آن باقی است. این بخش در مجموعه پاسارگاد، مرتفع‌ترین عمارت و به صورت قلعه‌ای مشرف بر دشت بود.

آثار دوره دوم مربوط به داریوش هخامنشی:

این آثار که مربوط به سال‌های 500 تا 280 پیش از میلاد یعنی از زمان سلطنت داریوش هخامنشی تا آخر سلطنت سلوکوس اول است، شامل دژی محکم است که با دیوارهای آجری و خشتی روی محوطه بنا شده و تغییراتی در مجموعه بالای صفه به وجود آورده‌اند.

آثار دوره سوم:

آثار این دوره که بین سال‌های 280 تا 180 پیش از میلاد یعنی از زمان سلطنت آنتیوخوس اول تا آنتیوخوس چهارم ایجاد شده، همراه با تغییراتی در اتاق‌ها و راهروها است.

این متعلقات در یک دوره طولانی به دست فراموشی سپرده شد و بدون استفاده ماند.

آثار دوره چهارم:

این آثار که به سده‌های آغازین اسلامی تعلق دارد نشان می‌دهد این بخش دوباره مورد استفاده قرار گرفته و سپس مجدداً متروک مانده است.

